

Ana Ina Palmer

SEN KRESNE NOČI SKOZI JUNGOVO FILOZOFIJO SANJ

Ko sem se lotila pisanja pričujočega članka, se mi je naloga zazdela kar težka in zastavljalo se mi je vprašanje, kaj imata skupnega (če sploh kaj) Shakespearova hudomušna igra in Jungova resna analitična psihologija. Na prvi pogled se nam odgovor zdi preprost: nič. *Sen kresne noči* je pravljica komedija o mladih zaljubljenih in nagajivih vilincih, medtem ko se je Jung v svojih delih ukvarjal z resnimi temami, kot so teorija osebnosti, človekovo nezavedno in psihologija nevroz. Naj na tem mestu priznam, da sem se pred tem z Jungom ukvarjala predvsem akademsko in morda prav zato spregledala mnoge vzporednice, ki jih lahko potegnemo med njegovimi mislimi in obravnavano igro. Ena izmed njih je seveda njegova teorija nezavednega, a obenem sta pomembni vsaj še dve drugi: sanje in simbolno.

Shakespearova igra *Sen kresne noči* v ospredje postavlja mlade zaljubljenice v čarobni, sanjski krajini, kjer se vse zdi mogoče in se mit prepleta z resničnostjo. V njej tako poleg ljudi najdemo pravljica bitja (nekatera očarljiva, druga komična in nagajiva), čarobne sokove in ljubezensko zmešnjava, ki si jo kljub njenemu nerealnemu izvoru zlahka predstavljamo tudi v sodobnem svetu – le da tu niso krivi vilinci in njihovi napoji, temveč človekova zapletenost in minljivost njegovih čustev. Ravno to je tisto, kar Shakespeara že desetletja ohranja v središču literature in zaradi česar je njegova aktualnost neminljiva – v svojih igrah se ukvarja s človekom, njegovimi duševnimi doživljaji in svetnimi priligami, ki si jih zlahka zamišljamo ne glede na čas, v katerem živimo. Njegovi liki so vedno znova aktualni zato, ker se bralec oziroma gledalec lahko z njimi poistoveti in v njih prepozna vsaj delček samega sebe. Mnogi so namen gledališča videli v katarzi, do katere to lahko pripelje svojega gledalca, ta pa je mogoča le takrat, ko se nas delo zares dotakne.

Igra *Sen kresne noči* sicer izvira iz mita kresne noči, ki je starejši od Shakespearovega dela in sega v poganske čase vraževerja, povezanosti človeka z naravo, kakršne danes ne poznamo več, ter kulturnih obredov, ki pomenijo vrnitev k njej, naši materi. Obredno prižiganje kresov izhaja iz magičnega človekovega odnosa do narave, obenem

pa so včasih verjeli, da se v kresni noči kot najdaljši noči v letu, realni svet prepleta s sanjskim in čudežnim. Meje med dejanskim in mogočim so zabrisane, po svetu se sprehajajo magična bitja in človek se čuti del narave bolj kot kadar koli. Na neki mističen način vse postaja eno, vse živi v vsem in tako vsak preko drugega spozna tudi samega sebe.

Podobne misli najdemo pri Jungu, ko pri temi razumevanja človeka spregovori o njegovih notranjih doživljajih, med katere v prvi vrsti spadajo sanje in imaginacije oziroma, kot jih imenuje Jung, dogodki življenja, pri katerih se neminljivi svet prepleta z minljivim. Vpričo človekovih notranjih doživetij zbledijo vsi ostali spomini, posledično sami sebe lahko razumemo zgolj v luči prvih. Naše nezavedno stremi k samouresničenju: vse, kar leži v nezavednem, se želi manifestirati oziroma izraziti v realnem. Jung življenje vidi kot zgodbo o samouresničenju nezavednega. O človeku zapiše, da je kot bitje drobca neskončne božanskosti, prek katerega sega samó mitično bitje sámó. Ljudje lahko tako pripovedujemo le mit svojega življenja, ki izraža naše notranje zrenje. Vsak mit je individualen, kot je življenje vsakega posameznika subjektivno in mnogostrano.

Za utemeljitelja pojma nezavednega velja Freud, zato nas večina pojem sam povezuje z njim. Medtem ko se je Freud ukvarjal predvsem s posameznikovim nezavednim, pa nam Jung spregovori o dveh vrstah nezavednega, osebno in kolektivno. Slednjega ne moremo zaobjeti z našimi čutili ali doseči z mišljenjem, njegove vsebine lahko vidimo le preko tega, kako se manifestirajo v našem življenju. Kolektivno nezavedno je sestavljeno iz arhetipov ali vzorcev, ki vedno že obstajajo in predstavljajo podlago našemu psihičnemu delovanju. Osebno nezavedno je posledica osebnih izkušenj, ki jih je posameznik pridobil v svojem življenju, kolektivno nezavedno pa je univerzalno in človeku prirojeno. Lahko bi rekli, da kolektivno nezavedno predstavlja temelj, ki je bolj ali manj enak pri vseh. Sestavljajo ga tako imenovani arhetipi – avtonomne kolektivne vsebine, ki uravnavajo naše življenje in na podlagi katerih človek gradi svoje osebne izkušnje. Primer arhetipov bi recimo bile klasične razvojne faze človeka, ki se nam zdijo tako naravne, da o njih ne razmišljamo več kaj dosti: rojstvo, otroštvo, odraščanje, odraslost, ustvarjanje svoje družine in skrb zanjo, starost in smrt. Čeprav nas gre večina po tej poti, pa so izkušnje, ki jih dobimo na njej, individualne.

Arhetipi se kot del nezavednega, ki je arhaičen del psihe, izražajo na arhaičen način – preko simbolov – in v tem najdemo še eno močno vzporednico med Jungom in našo komedijo. Človek simbole uporablja od nekdanj in primarno zato, da z njihovo pomočjo najde svoj položaj v naravi ter razume svoj odnos do nje. Simboli sami imajo močno sanjsko konotacijo, saj predstavljajo nekaj, kar ni čisto jasno in se lahko razume na več načinov; simboli niso nekaj neposrednega, temveč vedno vključujejo tudi določeno mero skrivnostnosti ter namigovanje na različne variacije razlage in interpretacije. Sanje naj bi že tradicionalno predstavljale svet mnogoterih možnosti, kjer se nam podzavestne misli kažejo in izražajo preko simbolov, na nas pa je, da poiščemo njihovo razlago in razrešitev. Tudi Jung jim je pripisoval večjo moč, kot je to v navadi pri strokovnjakih. Videl jih je kot način, na katerega nam naše

nezavedno preko simbolov sporoča naše psihično stanje, če le uspemo razumeti, kaj nam sporočajo. V njegovih spominih tako najdemo mnogo zapisov o njegovih sanjah, o tem, kako jih je razumel in kakšne posledice so imele za njegova nadaljnja dejanja. Pripisoval jim je moč transformacije in razreševanja situacij, ki jim v budnem stanju nismo kos. Sanje so lahko obenem naša pot in smerokaz, kako naprej.

V svojem bistvu je Shakespearova komedija prav to – iz uvodnega dejanja, ki je še najbolj realno, nas dogajanje popelje v sanjski in magični svet neštetih možnosti, kjer se zadeve najprej večkrat zapletejo in nato proti koncu razrešijo v prid vseh nastopajočih. *Sen kresne noči* je tako eno prvih dramskih popotovanj v svet človekovega nezavednega in njegovih želja. Dogajanje je od začetka do konca polno simbolov, ki ponujajo vrsto mogočih interpretacij (temu primerno je tudi število različnih literarnih kritik). Vključuje jih že sama tema dela, saj so bili v preteklosti prav miti in pravljice znani po svoji močni simboliki, obenem pa v njih lahko prepoznamo Jungove arhetipe ali vzorce – tipične like, kot so lepe boginje, pogumni bogovi, modri starci itd., ki jih poznamo vsi. Ob natančnejšem branju lahko v igri zaznamo tudi različne arhetipe, naj gre za klasične, vsem dobro poznane like (strogi vladar Tezej, nagajive vile, uporna zaljubljenca Hermija in Lisander) ali prej omenjene razvojne faze (mladi zaljubljeni predstavljajo fazo odraščanja, Tezej in Hipolita odraslost, Oberon in Titanija pa zdraslosti nazaj v otroške igre).

Sanjskemu svetu vladajo vile – lahko bi jih enačili s posameznikovim nezavednim, ki se nemoteno in brez racionalnih omejitev izraža med njegovim spanjem. V igri so prav vile tiste, ki ponagajajo spečim zaljubljencom in z vplivanjem na njihova čustva povzročijo zmešnjavo, liki pa jo morajo nato v budnem stanju razplesti. Dramsko dogajanje bi lahko razumeli kot simboličen preplet nezavednega (vile) z zavednim (ljudje), ki se po razrešitvi konča srečno v harmoniji. Ni prav to tisto, po čemer v resnici stremimo tudi ljudje? Po Jungu se skozi naše sanje simbolno izraža nezavedno, na nas pa je, da ga v budnem stanju zavedno razrešimo in s tem dosežemo ravnovesje med obema.

Sen kresne noči nas sooči s svetom Jungovih komplementarnih nasprotij, ki se prav zaradi svoje različnosti med seboj dopolnjujejo. Na eni strani imamo realni ali budni svet, ki mu vlada Tezej s svojim treznim, praktičnim in racionalnim mišljenjem. Njegovo nasprotje predstavlja Oberonov sanjski ali imaginarni svet, ki mu vladajo vile kot iracionalne in za vpletene osebe nevidne sile, ki vlečejo niti nočnega dogajanja. Prav v tem nasprotju vidimo, kako en svet pravzaprav ne more brez drugega, saj se med sabo ohranjata v ravnovesju – realni svet je brez sanj prazen in gol, sanjski svet pa brez realnega kaos in nesmisel.